

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ
УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
ФАКУЛЬТЕТ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА

АНАСТАСІЯ КУКОВА

**ОСНОВНІ АСПЕКТИ МУЗЕАЛІЗАЦІЇ РАТУШНИХ ГОДИННИКОВИХ
ВЕЖ УКРАЇНИ (ПРОЄКТ МУЗЕЙНОЇ ВИСТАВКИ «ВОЛОДАРІ ЧАСУ:
ІСТОРІЯ ГОДИННИКОВИХ ВЕЖ УКРАЇНИ»))**

спеціальність 026 Культурологія та музеєзнавство

галузь знань 02 Культура і мистецтво

Подається на здобуття освітньої кваліфікації магістр музеєзнавства,
пам'яткознавства

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

 Анастасія Куксова

Науковий керівник: Тортіка Марія Валеріївна, доктор історичних наук,
професор

Дата захисту 17 грудня 2025р

Національна шкала відмінно

Кількість балів 95 оцінка ECTS A

Харків – 2025

Харківська державна академія культури

Факультет: Культурології та соціальних комунікацій

Кафедра: культурології та музеєзнавства

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр

Напрямок підготовки: В12 «Культурологія та музеєзнавство»
(шифр і назва)

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри
А. ЩЕРБАНЬ

“__” _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

КУКСОВА АНАСТАСІЯ ГЕННАДІЇВНА

1. Тема роботи: **"Основні аспекти музеалізації ратушних годинникових веж України (проект музейної виставки «Володарі Часу: Історія годинникових веж України»)"**

"The Main Aspects of the Musealization of Ukraine's Town Hall Clock Towers (Project of the Museum Exhibition «Time Keepers: The History of Ukraine's Clock Towers»)"

Керівник роботи – доктор історичних наук, професор Тортіка Марія Валеріївна

затверджений засіданням кафедри, протокол № ____ від _____ року

2. Строк подання студентом роботи – листопад-грудень 2025 р.

3. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

ВСТУП

РОЗДІЛ I. Історична довідка виставки «Володарі Часу: Історія годинникових веж України»

РОЗДІЛ II. Наукова концепція музейної виставки «Володарі Часу: Історія годинникових веж України»

2.1. Ідейний задум, тематична спрямованість та методологічна основа майбутньої експозиції

2.2. Коротка тематична структура музейної експозиції

2.3. Наскрізні проблеми експозиції

2.4. Архітектурно-художній образ експозиції

РОЗДІЛ III. Музейно-педагогічна програма шкільного профілю на 2025-2026 рр. на базі стаціонарної експозиції: «Володарі Часу: Історія годинникових веж України»

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ПЕРЕЛІК ДОДАТКІВ

ДОДАТКИ

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та затвердження теми кваліфікаційної роботи	вересень	
2.	Виявлення та вивчення літератури з теми кваліфікаційної роботи	жовтень-листопад	
3.	Написання тексту I розділу кваліфікаційної роботи	грудень-лютий	
4.	Написання тексту II розділу кваліфікаційної роботи	березень-квітень	
5.	Написання тексту III розділу кваліфікаційної роботи	вересень	
5.	Збір емпіричного матеріалу з теми дослідження, його опрацювання, опис	жовтень	
7.	Написання висновків, оформлення роботи, її передзахист на кафедрі	листопад	
8.	Підготовка презентації та захист кваліфікаційної роботи	грудень	

Студент

Куксова А. Г.

Керівник роботи

Тортіка М. В.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ І. ІСТОРИЧНА ДОВІДКА ВИСТАВКИ «ВОЛОДАРІ ЧАСУ: ІСТОРІЯ ГОДИНИНКОВИХ ВЕЖ УКРАЇНИ».....	14
РОЗДІЛ ІІ. НАУКОВА КОНЦЕПЦІЯ МУЗЕЙНОЇ ВИСТАВКИ «ВОЛОДАРІ ЧАСУ: ІСТОРІЯ ГОДИНИНКОВИХ ВЕЖ УКРАЇНИ»	24
2.1. Ідейний задум, тематична спрямованість та методологічна основа майбутньої експозиції	24
2.2. Коротка тематична структура музейної експозиції	26
2.3. Наскрізні проблеми експозиції	26
2.4. Архітектурно-художній образ експозиції	27
РОЗДІЛ ІІІ. МУЗЕЙНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОГРАМА ШКІЛЬНОГО ПРОФІЛЮ НА 2025-2026 РР. НА БАЗІ СТАЦІОНАРНОЇ ЕКСПОЗИЦІЇ «ВОЛОДАРІ ЧАСУ: ІСТОРІЯ ГОДИНИНКОВИХ ВЕЖ УКРАЇНИ»	32
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	42
СПИСОК ДОДАТКІВ.....	47
ДОДАТКИ.....	48

АНОТАЦІЯ

Куксова Анастасія Геннадіївна

Кваліфікаційна робота "Основні аспекти музеалізації ратушних годинникових веж України (проект музейної виставки «Володарі Часу: Історія годинникових веж України»)"

У даній кваліфікаційній роботі за допомогою музейних засобів розкрито основні аспекти музеалізації ратушних годинникових веж України, а також розроблено проєкт музейної виставки «Володарі Часу: Історія годинникових веж України». Визначено такі наступні наскрізні проблеми: 1. Феномен годинникової вежі. 2. Історія будівництва ратушних годинникових веж України. 3. Порівняння особливостей ратушних годинникових веж у Івано-Франківську, Львові та Чернівцях. Розроблені рекомендації для створення архітектурно-художнього образу нової виставки. Виставка розміщена в одному залі та складається з трьох тем, присвячених розкриттю теми ратушних годинникових веж. Розроблено музейно-педагогічну програму шкільного профілю на 2025-2026 рік. Програма складається з довгострокового проєкту музейно-педагогічної програми, в рамках якого створено короткостроковий проєкт музейної педагогіки. Результати даного музейного проєкту можуть бути задіяні при розбудові виставок, банерів та постійних стаціонарних музейних експозицій, присвячених дослідженій у цій роботі науковій тематиці.

Ключові слова: культура, музей, музейна експозиція, музейна комунікація, ратуша, годинникова вежа, Івано-Франківська ратуша, Львівська ратуша, Чернівецька ратуша

ABSTRACT

Kuksova Anastasiia

Diploma work "The museum exhibition «Development of culture during the Ukrainian revolution of 1917-1921 on the example of the periodical press and artistic and journalistic publications» and its coverage by museum means"

This diploma project uses museum-based approaches to reveal the key aspects of the musealization of town hall clock towers in Ukraine and presents the design of the museum exhibition «Lords of Time: The History of Clock Towers in Ukraine». The following cross-cutting issues have been identified: 1. The phenomenon of the clock tower. 2. The history of constructing town hall clock towers in Ukraine. 3. A comparative analysis of clock tower features in Ivano-Frankivsk, Lviv, and Chernivtsi. Recommendations were developed for creating the architectural and artistic concept of the new exhibition. The exhibition is located in a single hall and is divided into three thematic sections dedicated to exploring the topic of town hall clock towers. A museum-pedagogical program for schools for the 2025–2026 academic year was developed. The program consists of a long-term museum-pedagogical project, within which a short-term museum-education project was created. The results of this museum project may be applied in the development of exhibitions, banners, and permanent museum displays related to the scientific topic studied in this work.

Key words: culture, museum, museum exhibition, museum communication, town hall, clock tower, Ivano-Frankivsk Town Hall, Lviv Town Hall, Chernivtsi Town Hall.

ВСТУП

Актуальність. Годинникові вежі як окреме історико-культурне та архітектурне явище посідають особливе місце в європейській традиції, адже їхні представники виступають важливими історичними та туристичними пам'ятками різних країн. Їх розглядають як особливі об'єкти нерухомої культурної спадщини, що поєднують у собі додаткові технічну та символічну цінності. Наукові напрацювання іноземних дослідників формують ґрунтовну основу для аналізу даних споруд у контексті історії міста, урбаністичного розвитку та символіки часу.

Проте в українському науковому дискурсі ця тема залишається майже не розробленою. Попри наявність поодиноких публікацій, що окремих пам'яток, комплексних міждисциплінарних досліджень, які б охоплювали історико-культурну, урбаністичну та символічну складові феномену годинникової вежі, не існує. Оскільки український досвід у цьому питанні залишається недостатньо представленим, це зумовлює потребу у створенні власної уніфікованої бази знань.

Їхнє подальше дослідження допоможе розкрити не лише архітектурні особливості годинникових веж як частини будівель, а й їхню соціокультурну роль у формуванні міського простору та подальшому розвитку ідентичності місцевих громад. Це також сприятиме заповненню прогалин у вітчизняній історико-культурній науці та стане підґрунтям для подальших робіт у сфері культурології, історії містобудування, урбаністики та в подальшому музеології. Концентруючи увагу на ратушах як основних представниках будівель із годинниковими вежами, буде сформовано базу для розробки туристичних маршрутів низкою обласних центрів, що в подальшому відкриє ймовірність розширення туристичних шляхів до менш відомих міст і сприятиме розвитку локального туризму України.

З позиції музеології тема годинникових веж є перспективною, оскільки відкриває можливість для осмислення та репрезентації маловивченого виду архітектурної спадщини. На сьогодні в Україні відсутня цілісна система музеєфікації таких об'єктів: більшість годинникових веж існують як невід'ємні частини ратуш і не розглядаються як самостійне історико-культурне явище. Через це їхня історія та культурне значення залишаються маловідомими широкій публіці. Відсутність у вітчизняній практиці музейних виставок, присвячених цій темі, підкреслює потребу у їх створенні та подальшій репрезентації сучасними формами музейної комунікації. Розробка експозиції, присвяченої годинниковим вежам, може стати інноваційною платформою для взаємодії історії, техніки й мистецтва, де експозиційний простір відтворюватиме динаміку часу та взаємозв'язок людини з міським простором.

Об'єкт дослідження — ратушні годинникові вежі як історичний та соціокультурний феномен європейської, в даному випадку безпосередньо української, культури.

Предметом дослідження є створення виставки, присвяченої українським ратушним годинниковим вежам.

Метою даної роботи є наукове дослідження феномену ратушних годинникових веж в Україні та створення музейної виставки, присвяченої цій темі. Досягнення мети дослідження передбачається виконанням наступних завдань:

- знайти та проаналізувати літературу та джерела, присвяченій темі годинникових веж та особливості ратушних годинникових веж на території України;
- сформулювати головну ідею музейного проєкту виставки «Історія годинникових веж України» («Володарі Часу»);
- визначити «наскрізну» проблематику;

- розробити архітектурно-художнє рішення музейного проєкту виставки «Історія годинникових веж України» («Володарі Часу»);
- створити довгостроковий проєкт музейно-педагогічної програми;
- створити короткостроковий проєкт музейної педагогіки.

Географічні межі дослідження охоплюють західні та центральні регіони України, з особливим акцентом на Івано-Франківську, Львівську та Чернівецьку області, а також частин Західної та Центральної Європи, які безпосередньо пов'язані з історією виникнення та розвитку годинникових веж.

Хронологічні межі охоплюють весь період існування українських ратушних годинникових веж — від моменту заснування першої з них у 1750 році до сьогодення.

Історіографія

На початку роботи над дослідженням виявилось, що тема годинникових веж в українській науці залишається не розробленою. Існуючі наукові праці зосереджені переважно на загальній історії годинників: згадки про годинникові вежі в них є поодинокими і, як правило, супутніми до ширших оглядів розвитку міського простору чи архітектурного образу міст. Основу складають наукові статті в спеціалізованих збірках, що присвячені окремим аспектам ратушних годинникових веж. У зв'язку з обмеженістю вітчизняної історіографії, у процесі опрацювання теми виникла необхідність звернення до іншомовної літератури — зокрема, англomовних та польських досліджень, де годинникові вежі розглядаються як об'єкти культурної спадщини.

Аналіз іншомовної літератури дозволяє сформувати цілісне уявлення про годинникові вежі у контексті європейської культурної традиції. Найбільш значущою для дослідження стала монографія М. Франка "The Evolution of Tower Clock Movements and Their Design Over the Past 1000 Years" [45], у якій детально простежено історичний розвиток годинникових веж та особливості їхнього конструктивного й естетичного оформлення впродовж тисячоліття. У

статті М. Хамдона "The Town Hall in Contemporary Architecture" [44] розглядається роль годинникових веж як центральної фігури в містобудування у культурі різних країн світу. Більш конкретні приклади відомих представників годинникових веж описано в статті "A Tale of Two Towers: Big Ben and Pisa" Д. Бурланда [43] та праці "The Astronomical Clock of Prague and the astronomical legacy of Antiquity" [46].

Зіставлення європейських прикладів із українськими зразками дає змогу простежити як спільні риси, обумовлені впливами загальноєвропейських культурних і технічних тенденцій, так і виявити унікальні локальні особливості. Оскільки в межах дослідження увагу зосереджено на годинникових вежах, що знаходяться на міських ратушах, важливим є врахування того, що вони будувалися під впливом культурних традицій держав, до складу яких вони входили у різні історичні періоди. Загальне уявлення про процес формування концепції ратуш як архітектурної та адміністративної одиниці на території України можна отримати завдяки матеріалам, висвітленим у працях "Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України" Н. Яковенко [41] та "Ринкові площі в композиційно-планувальній структурі історичного міста" О. Рибчинського [32].

Зокрема, цінну інформацію про історію ратуші Івано-Франківська (колишнього Станіслава) подано у виданні "Літопис Івано-Франківська (Станіслава). Історична хроніка міста з 1662 року" [19], де простежується розвиток міської адміністративної будівлі в контексті загального урбаністичного становлення міста, а також є повноцінна згадка одного з годинників, що було встановлено.

У контексті дослідження Львівської ратуші особливо цінним є видання "Львів давній" [40], яке містить переклади фрагментів польських історико-краєзнавчих публікацій початку ХХ століття, присвячених архітектурному та культурному розвитку міста: завдяки публікації можна простежити хронологію годинників, що були встановлені на вежі ратуші. Ці матеріали

дозволяють простежити хронологію змін годинникових механізмів, дізнатися імена годинників, країну їхнього походження (більшість були іноземцями), рік виготовлення годинників.

Важливе місце в наявній науковій літературі кваліфікаційної роботи займає музеологічна література, зокрема праці експозиційного та комунікативного характерів.

Найбільш ґрунтовною працею музеологічного профілю, що використана у дослідженні, є "Основи музейної справи" І. Паур [28], яка містить основну інформацію, необхідну для розуміння сучасної музейної діяльності.

Оскільки в ході дослідження було сформовано концепцію виставки, присвяченої годинниковим вежам, дана робота спирається на дослідження з експозиційної діяльності музеїв. Значний внесок у розроблення питань експозиційної практики зробили дослідження Рутинського М. [33], Шляхтіної Л. [39] та Тітінюк Ю [37, 38]. Їхні роботи дозволяють виділити основні аспекти експозиційного потенціалу музею.

Важливе місце в літературі посідають праці, спрямовані на осмислення проблем та перспектив розвитку музейної комунікації.

Комунікативний потенціал сучасних музеїв розкривають також статті "Сучасна музейна комунікація в Україні та світі: стан і перспективи розвитку" Передерій І., Білан Н. [29] та "Соціально-комунікаційні складові комунікативної моделі" Пугач Л. [31]

Джерельна база

Використані джерела можна поділити на кілька груп.

Письмові джерела — сюди віднесено історико-довідкові, краєзнавчі та документальні публікації, у яких подано відомості про розвиток і функціонування ратуш та їх годинникових веж. Доступний Охоронний договір на пам'ятку культурної спадщини міста Чернівці [13], на базі якого

складено акт технічного стан [1] у пам'ятки культурної спадщини — ратуші, з характеристикою її годинника.

Частиною письмових джерел є окрема група джерел картографічного характеру. Це плани міста Станіславова (сучасного Івано-Франківська), що охоплюють різні етапи його історичного розвитку: за 1932 [7], 1932-1933 [8] та 1941 [9] роки, а також окремий Туристичний план 1937 року [10]. План міста Станіславова 1932–1933 років [8] демонструє польське картографічне бачення міста того часу — коли українські міста під протекцією Польщі розбудовувалися за європейськими традиціями, в тому числі і відбулося будівництво нової ратуші.

У сучасних умовах повномасштабної війни значна частина інформації з теми існує виключно в цифровому просторі — що призводить до поєднання письмових та цифрових джерел в рамках даного дослідження. Цифрові каталоги [5], електронні бази даних [3] та матеріали, що зберігаються на офіційних сайтах музеїв [2, 11], також є основою джерельної бази дослідження. Наприклад, сайт Івано-Франківського краєзнавчого музею [6], який розташований в будівлі Івано-Франківської ратуші, а також список історико-краєзнавчих музеїв України [14].

Цифрові джерела також охоплюють 3D-моделі ратушних веж Івано-Франківська [15], Львова [16] та Чернівців, що використовувалися для порівняльного аналізу архітектурних особливостей будівель, розташування годинникових механізмів, а також при розробці інтерактивних та голографічних проєкцій. Використання цифрових джерел забезпечує можливість візуалізації та актуалізації історичного матеріалу у форматі сучасної музейної експозиції.

Одним із найцікавіших прикладів музейних сайтів є сайт музею Кракова [12], який має окремий відділ, присвячений годинниковій вежі ратуші [4]. У межах музейних сайтів представлені фонди музеїв, зокрема їхні каталоги [5], які

формують речову джерельну базу дослідження. Сюди віднесено фотокартки, листівки, архівні зображення — все те, що фіксує зовнішній вигляд або технічні особливості годинникових веж. Такі джерела є важливими для відтворення зовнішнього вигляду споруд різних періодів, визначення змін у їхньому архітектурному декорі, пропорціях та композиційних рішеннях. Вони доповнюють письмові свідчення, дозволяючи сформувати цілісну уяву про матеріальну складову досліджуваного феномену. Також наявність цього типу джерел необхідна для більш точного створення макетів-реконструкцій ратуш та годинникових веж.

Методологія та методика

Обираючи методологічні підходи, було вирішено зосередитися на трьох наступних:

Історичний детермінізм — цей підхід дає змогу розглядати виникнення та розвиток ратушної годинникової вежі як закономірний результат низки соціально-економічних і культурних чинників: урбанізації, становлення міського самоврядування, а також прагнення заможних міських родин підкреслити власний статус і залишити спадщину для наступних поколінь. Детермінізм дозволяє простежити причинно-наслідкові зв'язки розвитку феномену годинникової вежі в європейському й українському контекстах з точки зору розвитку соціальних стосунків.

Цивілізаційний підхід — допомагає побачити годинникові вежі як частину цивілізаційного ландшафту Європи. Також спрямований допомогти простежити, як ідеї влади та часу поєднувались, а також як винахід і поширення годинникових веж вплинули на формування українських архітектурних традицій.

Концепція історичної пам'яті — дає можливість розглядати ратушні годинникові вежі як носії колективної пам'яті міст. Застосування цього підходу також дає можливість обґрунтувати доцільність створення виставки,

присвяченої українським ратушним годинниковим вежам, як форми актуалізації історичної пам'яті у сучасному культурному просторі.

Також було використано наступні методи:

Принцип історизму — завдяки цьому принципу можна простежити еволюцію годинникових веж — від середньовічних європейських зразків до українських ратуш;

Принцип системності — розкриває історичний контекст, на основі якого відбувається систематизація матеріалів як частини цілісної системи;

Ретроспективний метод — допомагає аналізувати матеріали теми та порівнювати різні інтерпретації годинникових веж, що особливо допоможе при розробці виставки;

Метод історичної реконструкції — при розбудові виставки відтворюємо історичний вигляд візуально, передаємо атмосферу історичної епохи та стилістично оформлюємо архітектурно-художній аспект.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в українській науковій і музеологічній практиці здійснено комплексний аналіз феномену годинникових веж як об'єктів історико-культурної спадщини. Було уточнено кількість українських ратуш з годинниковими вежами та систематизовано їх основні характеристики — час побудови, місце розташування та країну походження годинникарів. Оскільки ця інформація є принципово новою для вітчизняної науки, це дає змогу сформувати першу цілісну базу для подальших досліджень годинникових веж.

На основі проведеного дослідження вперше запропоновано концепцію музейної виставки, присвяченої цій темі, яка поєднує історико-науковий, технічний та художній аспекти ратушних годинникових веж. Крім того, проєкт вперше передбачає співпрацю між музеєм та туристичними агенціями

з метою створення спеціалізованих туристичних маршрутів, що об'єднують ратуші з годинниковими вежами в межах трьох обласних центрів України.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновку, списку використаних джерел та літератури (47 найменувань) та 8 додатків. Загальний обсяг роботи — 77 сторінок, основний текст — 32 сторінки.

РОЗДІЛ I. Історична довідка виставки «Володарі Часу: Історія годинникових веж України»

Поява ратуш пов'язана з наданням місту Любек прав, які згодом стали відомі як Любецьке право. Після цього Любецьке право також отримує низка інших німецьких міст: Гамбург (1188 р.), Росток (1218 р.) та Віттенбург (1226 р.). Першими не німецькими містами, що набули Любецьке право, були Гданськ (1235 р.), Тендер (1243 р.) та Ельблонг (1246 р.).

Любецьке право передбачало, що містом повинна керувати рада («Rat»), яка складається з 20 членів («Ratsherrn»). Обов'язком ради було принаймні раз на тиждень, або кожний раз, коли вимагатиме потреба, збиратися в ратуші (нім. Rathaus, де Rat — «рада» та Haus — «будинок») та радитися на добро громади [41].

Ратуші будувалися у різноманітних стилях в залежності від часу будівництва. Традиційно їх зводили на прямокутній площі — площі ринок, або на розі однієї з головних вулиць, що виходили на ринкову площу [23], оскільки існував зв'язок між просторовим центром, головними комунікаційними осями та ключовими будівлями міста [32]. Протягом еволюції ратуші у періоди Ренесансу, Бароко, Класицизму і до XIX століття їхня архітектурна форма завжди вирізнялася монументальністю та вишуканістю, підкреслюючи своє розташування і статус головної будівлі [44]. Повноцінне функціонування ратуші вимагало певної кількості приміщень різного призначення й площі, тому, як правило, ця будівля не була одноповерховою [23]. Наявність ратушної вежі залежала від країни, в якій її було побудовано — у Франції існує окремий термін "бефруа" — «вежа міської ради».

Однією з найдавніших ратуш у Європі була ратуша польського міста Краків, споруджена в період з 1300 до 1316 року. Ця будівля представляла собою двоповерхову споруду, зведену з каменю у формі прямокутника. Ратуша була з'єднана з простим оборонним комплексом, виконаним із каменю та цегли. На

жаль, у 1820 році ратушу було зруйновано, проте до сьогодні збереглася Вежа Ратуші, яка зараз слугує як одна з філій Історичного музею міста Кракова, де в постійній експозиції розміщені фотографії виставки Ринкової площі [12].

Оскільки в окремих містах України замість Любецького права діяло Магдебурзьке право [25], статус "ратушних" отримували лише ті міста, які не перебували під юрисдикцією Магдебурзького права. Перші ратуші в українських містах з'явилися у XIV ст. в західній частині України, на території наступних областей: Вінницької, Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької. З них найстарішими є Кам'янець-Подільська ратуша (XIV—XVI ст.) [34], Самбірська ратуша (1638–1668 р.) [18] та Бучацька ратуша (1751 р.). Архітектура ратуш змінювалась по мірі того, як міста переходили під контроль іноземних держав. Наприклад, після відходу Галичини до Австрії, ратуша у Станіславові (сучасний Івано-Франківськ) змінилася з хрестової у плані на видовжену прямокутну, але після відходу Галичини Польської Республіки було повернуто ідею хрестового плану.

Годинникові вежі почали активно з'являтися в Європі на початку XIV століття. Спочатку вони виконували свою функцію доступних годинників — у звичайних містян кишенькові годинники були рідкістю, але з часом їхнє значення значно розширилося. Годинникові вежі стали символами громадської гордості, розвитку міста, його інженерної майстерності та культурної спадщини. Завдяки своїй висоті й помітності, годинникові вежі стали важливою частиною міського пейзажу, оскільки їх було видно на великій відстані вони стали своєрідними орієнтирами. Дякуючи цьому люди почали асоціювати їх із рідними містами.

Будівництво таких веж часто потребувало значних фінансових вкладень. Часто церква чи місто, яке хотіло встановити годинник, мусило стягувати спеціальний збір чи податок. Іноді годинникова вежа ставала подарунком від

заможних родин міст, які прагнула підкреслити свій статус і залишити спадщину для майбутніх поколінь [45].

Одним із небагатьох середньовічних годинників на годинникових вежах, що продовжують працювати до сьогодні, є знаменитий Празький орлой — астрономічний годинник, розташований на вежі Староміської ратуші в Празі, Чехія, який працює з 1410 року. Староміський астрономічний годинник був побудований як один з останніх середньовічних архаїчних астрономічних годинників. Годинник має складний астрономічний циферблат, а під ним календар. Циферблат вказує чотири різні часи: центральноєвропейський (раніше це був празький середній сонячний час), зоряний час, так званий вавилонський або природний час і старочеський час. Також годинник показує положення кількох небесних тіл і та деякі астрономічні події: схід, кульмінацію, захід, нижня кульмінація та висота над або під горизонтом для Сонця, Місяця та всіх знаків зодіаку, поточні зодіакальні знаки Сонця та Місяця, фази Місяця, положення Місяця відносно Сонця, сутінки, світанок, вказує дату.

Довгий час була популярною легенда, за якої після завершення роботи над годинником міська рада осліпила годинникаря Хануша, щоб майстер не зміг створити ще одного такого шедеву в іншому місті [45]. У відповідь на це Хануш міг пошкодити механізм годинника, через що той тимчасово припинив роботу.

Насправді ж ця легенда пішла від помилки Яна Таборського, який у 1552 році займався ремонтом годинника. У своєму звіті він помилково назвав Хануша майстром цього годинника. Ця помилка, яку виправив Зденек Горський, була спричинена неправильною інтерпретацією тогочасних записів. Це помилкове припущення ймовірно пов'язане з реконструкцією ним Старої ратуші у 1470-1473 роках.

Офіційно першим годинникарем був годинникар Мікулаш із Кадані, допомагав йому професор математики та астрономії Карлового університету Як Шіндел [47]. Він був збудований на останніх подихах культурного буму в чеських землях, що розпочався за правління Карла IV, чеського короля та імператора Священної Римської імперії, який перетворив Прагу на європейський центр освіти, культури та влади.

На відміну від більшості астрономічних годинників того часу, які виготовлялися спеціально для інтер'єру церков, Празький астрономічний годинник був вмонтований між контрфорсами вежі Староміської ратуші. Староміський астрономічний годинник є одним із найвідоміших туристичних об'єктів Праги і є частиною її історичного центру, занесеного до списку культурних пам'яток ЮНЕСКО.

Найвідомішою годинниковою вежею світу є Біг-Бен. Біг-Бен — офіційна назва якої Вежа Єлизавети — найпопулярніша пам'ятка Сполученого Королівства. Хоча годинник зазвичай називають Біг-Бен, насправді Біг-Бен — це Великий Дзвін.

Після Великої пожежі 1834 року, яка знищила більшу частину Вестмінстерського палацу, архітектор Чарльз Баррі виграв конкурс на кращий проект нової будівлі. Годинникову вежу було побудовано у 1858 році, вона складається з несучої цегляної кладки з кам'яним облицюванням, що здіймається на висоту 61 м; вона підтримує чавунний обрамлений шпиль, що дає загальну висоту 92 м [43]. Великий годинник був встановлений у 1859 році і запущений 31 травня.

Королівський астроном, сер Джордж Ейрі, судив інший конкурс на створення годинника для включення в проект Баррі, який було спроектовано годинникарем-аматором Едмунд Денісон. Виготовив годинник майстер Едвард Джон Дент.

Діаметр циферблатів 7 м. У основі кожного з чотирьох циферблатів розташовується латинський напис «Domine salvam fac Reginam nostram Victoriam Primam» («Боже, бережи нашу королеву Вікторію І»). По периметру башти справа і зліва від годинника накреслена ще одна фраза на латині: «Laus Deo» («Хвала Господу» або «Слава Богу»). Годинниковий механізм сповіщає дзвоном малих дзвонів про проходження кожної чверті години, а на початку кожної години звучить Великий дзвін.

Мало кому відомо, що Біг-Бен має у своїй історії справжню катастрофічну подію, що сталася 5 серпня 1976 року. Порожниста трубка, яка з'єднувала маховий вентилятор, тріснула. Коли почали бити куранти, він швидко набрав швидкість, що значно перевищувала його проектну межу — це призвело до того, що вентилятор буквально розірвало на частини. На щастя, на момент аварії в кімнаті нікого не було. Перше, що зробив головний інженер, побачивши руйнування, — викликав саперів, вважаючи, що пошкодження спричинив вибуховий пристрій [45].

Майже одразу годинникові вежі почали зводити на ратушах, підкреслюючи їхню важливість як головних будівель міста. Ратуша була центром міського життя, місцем, де ухвалювалися важливі рішення для громади, і годинник на її вежі слугував символом порядку, наголошуючи на авторитет влади.

Але не всі годинники на ратушах вважаються годинниковими вежами. Згідно з “Радою з висотних будівель та міського середовища” (СТБУН), вежа — це споруда, понад 50% висоти якої не є житловими приміщеннями.

Отже, якщо використовувати цей критерій, деякі українські ратуші можна виключити з переліку ратуш з годинниковими вежами.

Більшість українських ратуш мають годинникову вежу: з 47 збережених ратуш на території України 24 мають годинникову вежу. Найбільша кількість ратуш з годинниковими вежами у Львівській області (11), далі йде Тернопільська область (5), Івано-Франківська область (4), Чернівецька область (2),

Закарпатська область (1), Хмельницька область (1). З них 10 було побудовано у XIX ст., 7 у XX ст., 2 у XVII ст., 2 у XVIII ст. та точна дата будівництва трьох невідома.

Аналіз історії походження годинників виявив, що переважна частина годинників має іноземне походження, здебільшого це Чехія, Австрія та Польща.

Найстарішим є триярусний (верхній ярус — межовий, середній — годинниковий механізм, нижній — механізм циферблатів) годинник на вежі Чернівецької ратуші, який було виготовлено празьким майстром-годинникарем Францем Зумерреккером і запущено у 1851 році [1].

Львівська ратуша бачила кілька годинників. Вперше годинник на ратуші міста Львів згадується у 1404 році. Відомі імена слюсарів і гарматників, які накручували і регулювали годинник: Йоганнес Гутьяр, Петрус Шеффеляр, Ляврентіус Гелленбазен, Штефан Шпорер і Ніколяус Буркгард [40]. Першого автоматичного годинника було встановлено у 1504 році монахом Григорієм, а також місто уклало угоду з Йоганном малярем, який за чотири золоті червінці зобов'язався годинник помалювати і відповідно цілковито прикрасити. Реставрація вежі відбулася у 1557 році — за цієї нагоди столяр Симон зробив нові стрілки і циферблат, на якому біля годинникових цифр був також біг сонця і місяця. У 1571 р. після пожежі запрошеним перемишльським годинникарем Бальтазаром Словіком було тимчасово встановлено годинник з Галицької брами. Новий годинник було виготовлено іноземним майстром Мельхіором Тилем у 1574 р. У 1721 р. було куплено новий годинниковий механізм, котрий замінили у 1788 р. годинником, придбаним з розформованого костелу отців-єзуїтів.

Годинник і дзвони розбилися 14 липня 1826 року — тоді завалилася стара ратуша. 1836 року на новозбудованій вежі встановили годинник, виготовлений у Віденському Політехнічному Інституті. Будова і механізм

цього годинника викликали подив у тогочасному науковому світі Львова. Його регулюванням займався професор Штампфер. Після відбудови вежі 1851 року був встановлений новий годинник, теж віденського виробництва, виготовлений відомою австрійською фірмою «Wilhelm Stiehl», який працює дотепер — це один з останніх механічних вежових годинників у Європі. Нагляд за годинником узяв на себе міський годинникар Йозеф Вайс і опікувався ним протягом півстоліття.

На жаль, автентичні годинники Івано-Франківської ратуші не збереглися — хоча нам відома їх історія. У 1871 р. на місці згорілої ратуші було збудовано нову будівлю, де на 5-му ярусі було встановлено годинник [19]. Теперішні годинники (чотири) встановили в 2007 році — вони є копіями автентичного годинника.

Вже згадані Празькі куранти та Біг-Бен — одні з найвідоміших туристичних пам'яток у своїх країнах. Вони не лише слугують як прилад для вимірювання часу, а й створюють неповторну атмосферу своїх міст, формуючи культурні та історичні асоціації. Притягуючи мільйони туристів щорічно, годинникові вежі стали візитними картками, що суттєво підтримують економіку місцевих громад через розвиток туристичної інфраструктури. Празькі куранти дивують складним механізмом, який поєднує астрономічні та календарні показники, а Біг-Бен став символом усієї Великої Британії завдяки появі у численних фільмах та літературі.

Україна має значний потенціал, багату історію та архітектурну спадщину, яка може конкурувати з європейською. Чимало старовинних українських міст, таких як Львів, Чернівці та Кам'янець-Подільський, мають свої ратуші з годинниковими вежами, кожна з яких несе певну культурну та історичну цінність. Ратуші з годинниковими вежами в Україні мають багато спільних рис, що об'єднують їх у культурному та історичному контексті, а також характеризуються тим, що вони будувалися за європейськими традиціями будівництва ратуш. Більшість з них споруджувалася в один період, переважно у

XIX–XX століттях, та в містах одного регіону — Західної частини України. Самі годинники відзначаються схожими технологіями виготовлення, а їхні майстри-годинникарі походили переважно з Чехії, Австрії та Польщі.

Усе це створює надійну основу для їх музеєфікації та розробки музейно-пам'яткознавчого проєкту, що не лише приверне увагу до невеликих міст країни та розвине туризм у регіонах, а й допоміг би українським туристичним об'єктам вийти на міжнародний рівень.

Цей маршрут не лише покаже розмаїття української архітектури, але й підкреслить, що Україна значно ближча до європейської культури, ніж може здатися на перший погляд.

РОЗДІЛ II. Наукова концепція музейної виставки «Володарі Часу: Історія годинникових веж України»

2.1. Ідейний задум, тематична спрямованість та методологічна основа майбутньої експозиції

Під час дослідження теми було використано наукові матеріали, які до цього часу не були музейно опрацьовані. Первісна ідея створення виставки виникла як результат усвідомлення відсутності вітчизняних досліджень щодо годинникових веж, особливо у порівнянні з напрацюваннями іноземних науковців, присвяченими європейським прикладам.

Увага суспільства до годинникових веж також є незначною — відсутня громадська обізнаність з цим поняттям та його архітектурними особливостями. Годинникові вежі зрідка сприймаються як самостійний архітектурний феномен, оскільки увага здебільшого зосереджується лише на самому годиннику, відокремленому від цілісної концепції вежі.

Зосередження дослідження на саме ратушних зразках годинникових веж обумовлене символізмом, яку має ратуша. Ратуша традиційно виступала головною будівлею міста, репрезентуючи політичну владу. Попри те, що в сучасних умовах ратуші нерідко отримують нове утилітарне призначення, асоціація їх як головних споруд міського простору залишається стійкою та актуальною. Історично наявність годинникової вежі на будівлі ратуші посилювала її суспільне значення, трансформуючи її з адміністративної споруди на центр життя громади.

Ідейний задум експозиційного проєкту «Історія годинникових веж України» («Володарі Часу») — за допомогою музейних засобів розкрити внутрішній сенс такого соціокультурного (пов'язаного з історичними процесами розвитку міського середовища та формуванню культурної ідентичності громади) та архітектурного явища, як годинникова вежа, зосереджуючи увагу на вежах, що є елементами українських ратуш.

Виставку планується реалізовувати як проєкт, що поєднує в собі традиційні форми експозиції з новітніми інтерактивними засобами. Важливим напрямом реалізації проєкту є співпраця з туристичними агентствами та створення окремого спеціалізованого туристичного маршруту.

Згідно існуючій класифікації представлена музейна експозиція є:

За профілем — історичною, науково-технічною;

За типом — панорамною;

За метою, завданням, призначенням — основна, навчальна, для широкого загалу;

За тривалістю роботи — тимчасовою;

За способом демонстрації — стаціонарно-екскурсійною;

За методами побудови було використано:

1. Експериментальний метод — виставка поєднує традиційні музейні експонати з інноваційними засобами візуалізації, зокрема голографічними та інтерактивними проекціями, VR-записами та панорамними віртуальними екскурсіями ратушними годинниковими вежами. Такий підхід дозволяє не лише побачити, а й "прожити" досвід відвідування вежі не покидаючи музейний простір

2. Образно-сюжетний метод — дослідження дозволяє відтворити людське світосприйняття та його зв'язок з міським простором, у якому годинникові вежі постають як невід'ємний елемент повсякденного життя та джерело громадянської гордості

За принципами побудови — хронологічні, комплексно-тематичні.

У експозиції застосовано жанрову форму експозиційна легенда — авторська творча інтерпретація внутрішніх особливостей процесу утворення годинникових веж.

2.2. Коротка тематична структура музейної експозиції

ВОЛОДАРІ ЧАСУ: ІСТОРІЯ РАТУШНИХ ГОДИННИКОВИХ ВЕЖ УКРАЇНИ

Тема I. Основні аспекти будування ратушних годинникових веж в Україні

Підтема 1.1. Історичні контекст виникнення годинникових веж в Україні

Підтема 1.2. Архітектурні особливості ратуш з годинниковими вежами

Підтема 1.3. Походження годинникових механізмів: країни-виробники та технічні особливості українських годинників

Тема II. Годинникова вежа Івано-Франківська як частина ратуші та краєзнавчого музею

Підтема 2.1. Хронологія розвитку годинникової вежі Івано-Франківської ратуші

Підтема 2.2. Інтеграція історії годинникової вежі Івано-Франківська в музейний простір

Тема III. Історико-культурний аналіз ратушних годинникових веж у Львові та Чернівцях

Підтема 3.1. Хроніка численних годинників Львівської ратуші

Підтема 3.2. Годинникова вежа Чернівців: свідок багатокультурної історії

Тема IV. Екскурсійний аспект визначних українських годинникових веж

Підтема 4.1. Годинникова вежа Івано-Франківська

Підтема 4.2. Годинникова вежа Львова

Підтема 4.3. Годинникова вежа Чернівців

2.3. Наскрізні проблеми експозиції

- Феномен годинникової вежі;

- Історія будівництва ратушних годинникових веж України;
- Порівняння особливостей ратушних годинникових веж у Івано-Франківську, Львові та Чернівцях.

2.4. Архітектурно-художній образ нової експозиції

Виставка «Історія годинникових веж України» («Володарі Часу») об'єднує в своїх межах історичні та архітектурні етапи становлення даного явища, яке поєднує в собі культурну значущість, функціональність та символічність. Як вже зазначалося раніше, дослідження українських годинникових веж і досі не отримують достатньої уваги. Виставка має на меті популяризацію цього типу споруд та заохочення відвідувачів і науковців розглядати їх не лише як елемент ратушної архітектури, а й як невід'ємний культурний артефакт, що відігравав важливу роль у житті громади.

Музейний проєкт передбачається розмістити на базі Івано-Франківського краєзнавчого музею, що знаходиться безпосередньо в приміщенні Івано-Франківської ратуші. Завдяки цьому експозиційний простір органічно поєднується з тематикою виставки: сам музейний майданчик є частиною досліджуваного явища, що надає експозиції додаткової символічної глибини та автентичності. Завдяки поєднанню експериментального та образно-сюжетного методів побудови експозиції відвідувач отримує повне занурення у музейну композицію. Поєднання цих методів забезпечує багаторівневий досвід — відвідувач не лише отримує інформацію про годинникові вежі, а й починає усвідомлювати їхню символічну роль у житті міста, над якою вони раніше не замислювались.

Завдяки своїй компактності та використанню здебільшого інтерактивних експонатів, виставку буде розміщено в одному з залів музею. Однією з переваг використання даної локації є те, що будівля вже оснащена всім необхідним для демонстрації музейних експонатів та їх захисту обладнанням.

Виставка використовує новітні технології та передбачає широкі можливості для занурення відвідувачів у тему з можливістю інтерактивної взаємодії. Зокрема, використання технологій AR (доповненої реальності) та VR (віртуальної реальності) дозволяє створити ефект присутності та подорожі у минулі епохи та різні міста України. Використання 3D моделей забезпечує наочність демонстрації особливостей цих споруд, а також дасть змогу порівняти різні варіанти годинникових веж на окремих історичних проміжках часу. Такі технології не лише зберігають ресурси, але й відкривають новий рівень музейного досвіду — коли складне стає доступним, а історія починає буквально “оживати” перед очима.

Експозиційний комплекс включає різні типи музейних предметів, які можна поділити на три окремі зони відповідно до тематичних напрямів. Вони розташовані за принципом логічної послідовності. Такий підхід дозволяє не лише систематизувати матеріал, але й сформувати у відвідувачів цілісне уявлення про еволюцію цього явища з наочними прикладами.

«Основні аспекти будівництва ратушних годинникових веж в Україні»

Мета цієї зони полягає в тому, щоб показати відвідувачам історичні та архітектурні умови виникнення і поширення годинникових веж на українських ратушах. Оскільки український досвід логічніше розкривати з загальноєвропейським контекстом, у зони представлено шкали часу та порівняльні таблиці. Окремо представлено приклади українських та іноземних годинникових механізмів — зокрема австрійських і польських.

Отримані в цій зоні знання слугують відвідувачу інформаційною базою, необхідної для подальшого розуміння експозиції. Стенди, мапи, креслення — це все надає зрозумілу інформацію в різних форматах, роблячи її доступною та більш наочною.

Для кращого засвоєння принципів роботи годинникового механізму пропонується інтерактивна гра «Збери годинник» — 3D пазл, що дозволяє

відвідувачам самотійно скласти модель годинникового механізму та відчути себе майстром-годинникарем.

«Годинникова вежа Івано-Франківська як частина ратуші та краєзнавчого музею»

Завдяки локації виставки — Івано-Франківському краєзнавчому музею, у складі якого діє відділ історії міста — у другій зоні кількість експонатів значно збільшена. Тут представлено широкий спектр експонатів із фондів музею, пов'язаних із міською історією та архітектурою міста Станіславів.

Хоча сучасний годинник є лише відтворенням автентичного попередника, відвідувач може побачити всі відомі варіанти міських годинників завдяки голографічним проєкціям різних версій ратуші. Відвідувачі також мають можливість піднятися на саму вежу, яка виконує роль оглядового майданчика та дає змогу поєднати музейний досвід із живим спогляданням міського простору. Водночас підйом на вежу стає продовженням експозиції, адже завдяки інтерактивним матеріалам можна співставити сучасний вигляд міста з його історичними планами та реконструкціями.

«Історико-культурний аналіз ратушних годинникових веж у Львові та Чернівцях»

У третій зоні виставки розглядаються ще дві важливі годинникові вежі Західної України — Львівської та Чернівецької ратуш. Ці споруди є не лише функціональними об'єктами — обидві ратуші використовуються за призначенням та розміщують органи місцевого самоврядування — а й важливими символами міст. У межах експозиції представлені матеріали, що демонструють еволюцію зовнішнього вигляду веж, в особливості Львівської ратуші, яка є найбільш вивченою з усіх українських ратуш.

Важливим аспектом є візуалізація історичних трансформацій, що дозволяє продемонструвати відвідувачу зміни в цих спорудах завдяки голографічним проєкціям. Інтерактивні проєкції годинникових механізмів на стінах

експозиційного простору дають можливість роздивитися деталі їхньої роботи у динаміці. Також серед інтерактивних технологій передбачено VR-записи з оглядових майданчиків Львівської та Чернівецької ратуш, які створюють ефект присутності та дозволяють пережити враження від панорамних краєвидів міст.

Доповненням до виставки є організація екскурсійного напрямку, що передбачає подорожі до Львова та Чернівців з метою безпосереднього ознайомлення з ратушними годинниковими вежами цих міст. Такий формат дозволяє відвідувачам не лише побачити експонати та реконструкції в межах музейної експозиції, а й зіставити їх із реальними архітектурними об'єктами. Співпраця з туристичними агентствами відкриває можливості для формування низки маршрутів, орієнтованих на різні категорії відвідувачів — від учнівських та студентських груп до іноземних туристів. Безпосереднє ознайомлення з цими пам'ятками дозволяє не лише поглибити знання, здобуті під час виставки, а й сформувати у відвідувачів комплексне уявлення про взаємозв'язок архітектури, міського простору та історичної пам'яті. У разі туристичного успіху передбачається можливість розширення напрямку за межі Львова та Чернівців, включивши до маршруту низку менш відомих, але не менш цінних українських ратуш. Розширення маршруту сприятиме розвитку туризму в регіонах.

Запропонована виставка «Історія годинникових веж України» («Володарі Часу») комплексно поєднує музейні засоби, сучасні технології та туристичні практики задля розкриття теми годинникових веж як унікального архітектурного й соціокультурного феномену. Її новизна полягає у створенні цілісного образу годинникової вежі не лише як елемента архітектури чи міського простору, а як символу історичної пам'яті, часу та громадянської ідентичності. Необхідність реалізації проєкту зумовлена тим, що в українському музейному та туристичному контексті бракує уваги до годинникових веж як до окремого об'єкта культурної спадщини, здатного

стати основою для міждисциплінарних досліджень і популяризації історії західноукраїнських міст. Місцем реалізації обрано Івано-Франківський краєзнавчий музей як установу, що має відповідну інфраструктуру, фонди та потенціал. Виставка сприятиме розвитку туризму, формуванню нових культурних маршрутів та популяризації архітектурної спадщини.

РОЗДІЛ III. Музейно-педагогічна програма шкільного профілю на 2025-2026 рр. на базі стаціонарної експозиції: «Володарі Часу: Історія годинникових веж України»

Програма з музейної педагогіки розроблена як шкільна освітня ініціатива, спрямована на поглиблення знань з історії культури та архітектури України. Її укладено відповідно до навчальних програм з предметів Всесвітньої історії та Історії України для учнів 7-х і 9-х класів. Довгострокова програма охоплює термін навчання 7-х та 9-х класів, таблиця з навчальним планом додається. Як приклад наведено 3 уроки для учнів 7 класу, 1 урок для учнів 9 класу та екскурсію-квест.

Довгостроковий проєкт музейно-педагогічної програми розраховано на серію навчальних тижнів для 7 та 9 класів і включає в себе:

Мета:

Навчальна: вивчення історичного та культурного значення годинникових веж як елементів міської архітектури, поглиблення знань щодо концепції ратуші, ознайомлення з прикладами найвідоміших годинникових веж України та Європи, розуміння їхньої ролі в суспільному житті різних історичних періодів.

Розвивальна: розвивати навички дослідницької роботи з візуальними матеріалами, формувати просторове мислення через аналіз архітектурних форм, розвивати увагу, креативність, логічне та критичне мислення під час створення власних моделей веж.

Виховна: виховувати інтерес і повагу до культурної спадщини України, патріотичні почуття через пізнання історії міст і архітектурних пам'яток, формувати естетичний смак і культуру відвідування музейних та історичних об'єктів.

Ціль: На основі вивчення архітектурних пам'яток — ратушних годинникових веж — сприяти засвоєнню знань про історію та культурну спадщину

українських міст, а також формуванню в учнів розуміння значення цих споруд у розвитку міського простору та історичної пам'яті.

Завдання:

Відвідувачів:

Засвоєння нових знань про історію та архітектуру годинникових веж України, розширення уявлення про роль цих споруд у міському просторі.

Формування навичок сприйняття архітектурної спадщини як частини історико-культурного процесу.

Сприяння вихованню поваги до музейних інституцій як осередків збереження та дослідження культурної спадщини. Підвищення зацікавленості у взаємодії з музеями, розвиток культури відвідування виставок та історичних локацій.

Виховання шанобливого ставлення до пам'яток архітектури, як до матеріальних свідчень минулого.

Музею:

Розширення взаємодії з громадою.

Популяризація архітектурної спадщини України у науковому, освітньому та туристичному контексті.

Підвищення інтересу молоді до історії рідного краю через застосування методів музейної педагогіки.

Розвиток музейної діяльності у напрямку створення освітніх програм та проєктів, що сприяють інтеграції історії, культури та сучасних освітніх практик.

Формування позитивного іміджу музею як відкритого освітньо-експозиційного простору, здатного впливати на розвиток локальної культурної інфраструктури.

Форми реалізації: лекції; конкурси; рольові ігри; відвідування виставки музею з проведенням квестів.

Учасники: учні 7-х і 9-х класів; музейні працівники та екскурсоводи.

Мотивація для учасників: Отримання нових знань про архітектурну та культурну спадщину України через вивчення годинникових веж; поглиблення наявних знань щодо концепцій ратуш та годинників; налагодження комунікації між учнівською молоддю та музейною інституцією; знайомство з новими інтерактивними формами навчання.

Аналіз результатів роботи музейників:

Контроль якості проведення занять здійснюватиметься у формі коротких соціологічних опитувань серед учнів після кожного заходу. Основний контроль якісного характеру передбачається у вигляді щомісячного звіту, де узагальнюватимуться результати проведених занять і рівень залучення учасників до програми.

Відповідно до навчальної програми створено серію інтерактивних заходів у межах програми з музейної педагогіки для учнів загальноосвітніх шкіл, спрямованих на пізнання архітектурної та культурної спадщини годинникових веж. Можливе колективне відвідування виставки з метою закріплення теми.

Методів та прийомів: наочно-ілюстративний, аналіз, метод занурення, розвиток креативного мислення, проєктна діяльність, елементи театралізації та змагання.

Матеріалів та технологій: поліграфічні роздатки, ноутбук для показу електронних матеріалів, проєктор, канцелярія, екран для проєктору, телефони учнів для самостійної роботи.

Теми уроків з Всесвітньої історії для сьомого класу:

Розділ II. Зріле (Високе) Середньовіччя (середина XI — середина XIV ст.) на тему уроку 14 «Європейське середньовічне місто». Для поліпшення засвоєння

теми було розроблено відповідну лекцію «Час і влада». Музейний працівник пояснює роль ратуш та як вона означала розвиток міського самоврядування, формувала ідентичність громадян та що символізувала.

Розділ III. Пізнє Середньовіччя (середина XIV — XV ст.) на тему уроку 24 «Наукові й технічні досягнення середньовіччя». На основі уроку буде проводитись практична, що включає командний конкурс зі створення макета годинникової вежі з паперу або картону, де кожна група має вигадати власну годинникову вежу. Під час роботи учні застосовують знання з історії, архітектури та механіки годинникових механізмів, розвиваючи просторове мислення, креативність і навички командної роботи.

Розділ III. Пізнє Середньовіччя (середина XIV — XV ст.) на тему уроку 35 «Здобутки середньовічної Європи» пропонується узагальнити відвідуванням виставки «Володарі Часу: Історія годинникових веж України», а також проведення театралізованого квесту «Той час». Учні потрапляють у середньовічне місто, де щойно зупинився головний міський годинник. Без нього мешканці не знають, коли відкрити ринок, коли йти до храму чи скликати раду. Місто занурюється у хаос. Щоб знову "запустити час" команди мають пройти випробування, розкрити таємниці та знайти певний ключ. Кожен клас ділиться на три частини та працює зі своїм годинником.

Тема уроку з Історії України для сьомого класу:

Розділ VI. Боротьба за спадщину Русі та Королівства Руського. Утворення Кримського ханату на тему уроку 31 «Сільське господарство, ремесла і торгівля. Міське життя і Магдебурзьке право». В ігровій формі буде проводитись рольова гра, що моделює життя середньовічного міста, яке має свою ратушу. Серед учнів розподіляють ролі містан і представників міської влади, які працюють у ратуші. Протягом уроку учні проживають типовий день: ухвалюють рішення ради, об'єднуються в гільдії, торгуються на ринку, піклуються про годинник на ратуші. Гра допомагає учням зрозуміти соціальну

структуру, економіку й правову систему середньовічного міста, а також роль ратуші як центру влади й громадського життя.

Тема уроку з Історії України для дев'ятого класу:

Розділ III. Повсякденне життя і культура України кінця XVIII — першої половини XIX ст. на тему уроку 17 «Культура України. Образотворче мистецтво та архітектура». На основі теми уроку буде проведено творчий конкурс, спрямований на розвиток творчого мислення та вміння аргументовано відстоювати свої ідеї. На початку заняття обираються кілька учнів у ролі "архітекторів", які виконують функцію журі конкурсу. Решта учнів об'єднуються в команди та отримують матеріали для творчості, за допомогою яких мають створити ескіз власної ратуші з годинниковою вежею, враховуючи архітектурний стиль та символіку міста. Після завершення роботи команди презентують свої проєкти, пояснюючи, чому саме така архітектура відображає дух міста, які художні елементи включено та чому саме їх проєкт заслуговує на реалізацію. "Архітектори"-журі оцінюють презентації та обирають переможну команду, чию ратушу вони збудують.

Короткостроковий проєкт музейної педагогіки

Практичне заняття для учнів 7 класу: музейний конкурс «Володарі Часу»

Аудиторія: учні 7 класу Харківської гімназії №86

Тривалість: 45 хвилин

Мета — закріплення знання навчального матеріалу

Практична: навчитися застосовувати отримані знання на практиці шляхом створення макету

Освітня: розширити знання учнів щодо архітектурних стилей

Розвиваюча: розвинути уяву, просторове мислення, комунікативні навички, презентувати результат колективної роботи

Виховна: виховувати розуміння культурної цінності міста та вміння працювати в команді

Методичне обладнання: ноутбук, фотокартки міста Харків, канцелярія (кольоровий папір, олівці, ножиці, ручки, клей)

План уроку:

1. Вступ та виклад завдання, поділ учнів на команди (5 хв.)
2. Створення макету власної вежі (30 хв.)
3. Презентація робіт перед класом (6 хв.)
4. Визначення переможця та завершення конкурсу (4 хв.)

Вступ

«Добрий день, шановні учні. На минулому уроці ми майже завершили тему "Наукові й технічні досягнення Середньовіччя", тому сьогодні ми підіб'ємо підсумки в цікавому та веселому форматі конкурсу. Оскільки здебільшого нашу увагу було присвячено годинникам, чому б вам не спробувати створити макет годинникової вежі, яку б ви хотіли побачити в нашому місті? Ви будете працювати в командах — кожен ряд окрема команда. На першим партах ви можете знайти всі необхідні матеріали.»

Створення макету

Учні обговорюють як виглядатиме їхня вежа, обирають стиль, матеріали, кольори. Це все збирається в ескіз, за яким будуть проєкту. Кожен обирає свою роль — підготовка деталей, робота над годинником, склеювання деталей. Вони вигадують коротке пояснення вежі — де б вона могла стояти, що вони символізують.

Презентація робіт

Кожна команда по черзі представляє свій макет — розповідають назву вежі, чим вона особлива, де буде знаходитись. Також розказують чи виникли в них труднощі під час колективної роботи.

Визначення переможця та завершення конкурсу

Проводиться голосування журі та оголошуються переможці конкурсу

«Сьогодні ми переконалися, що кожна годинникова вежа має власну історію й неповторний характер. Сподіваємось, вам сподобалось відчувати себе справжніми архітекторами та годинникарями. Наступного разу, гуляючи вулицями нашого Харкова, придивіться до його архітектури — адже вона теж розповідає про історію міста. Дякуємо за активну участь і бажаємо вам успіхів у майбутніх творчих та навчальних проєктах. До нових зустрічей!»

Таким чином, третій розділ включає довгостроковий проєкт музейно-педагогічної програми та короткостроковий проєкт музейної педагогіки.

У межах довгострокового проєкту здійснено аналіз методично-навчальної програми та підручників із Всесвітньої історії та Історії України. На їх основі розроблено пропозиції щодо розширення навчального матеріалу й упровадження спеціальних практичних занять, спрямованих на поглиблення знань учнів з історії культури та архітектури України. Було створено п'ять таких уроків: лекцію «Час і влада», конкурс зі створення макета годинникової вежі, конкурс зі створення ескізу власної ратуші, рольову гру та екскурсійно-квест «Той час», рекомендовані для учнів 7-х і 9-х класів.

Частиною довгострокового проєкту є розробка короткострокового проєкту музейної педагогіки. У короткостроковому проєкті подано сценарій конкурсу «Володарі Часу», який покликаний закріпити навчальний матеріал і сформувати в учнів уміння застосовувати здобуті знання на практиці.

ВИСНОВКИ

Ратушні годинникові вежі — важливий елемент історико-культурної та архітектурної спадщини України. Вони є не лише технічним здобутком свого часу, а й несуть у собі глибоке символічне наповнення, відображаючи суспільні, міські та культурні цінності минулих епох. Проведений аналіз українських ратуш з годинниковими вежами дав змогу уточнити їхню кількість, окреслити географічне поширення на території Західної України, а також систематизувати дані щодо дат будівництва та походження годинникових механізмів. Зібрані відомості сформували ґрунтовну наукову базу, яка може служити основою для подальших досліджень — як архітектурних та культурологічних, так в майбутньому і музеологічних. Зокрема, ці дані відкривають можливості для більш глибокого осмислення феномену ратушних веж у контексті європейської міської традиції, трансформації містобудування та взаємодії громади з міським простором.

Усвідомлення потенціалу цього феномену стало підґрунтям для створення концепції музейної виставки, присвяченої цій темі. Виставка «Історія годинникових веж України» («Володарі Часу») орієнтується на демонстрацію еволюції годинникових веж, їх механізмів та суспільного значення для місцевих громад. Для прикладу відібрано три найвідоміші ратуші — Івано-Франківську, Львівську та Чернівецьку. Виставка передбачена для реалізації в Івано-Франківському краєзнавчому музеї, розміщеному у приміщенні Івано-Франківської ратуші — однієї з найважливіших ратуш України. Такий вибір дозволяє відвідувачу не лише ознайомитися з історією годинникових веж, а й фізично перебувати всередині однієї з них, що підсилює емоційне занурення.

Серед переваг обрання саме Івано-Франківського краєзнавчого музею як майданчика для експозиції є наявність спеціалізованого музейного обладнання — системи безпеки, контролю мікроклімату та відповідна інфраструктура

створюють оптимальні умови для експонування як автентичних, так і інтерактивних експонатів.

Важливим аспектом проєкту стало активне впровадження цифрових технологій — AR (доповненої реальності) та VR (віртуальної реальності). Доповнена реальність дозволяє відвідувачам побачити приховані елементи механізму годинника, реконструкції втрачених деталей чи попередніх етапів розвитку веж. VR-технології дають змогу здійснити віртуальну подорож на оглядові майданчики кожної з ратуш. Впровадження AR та VR роблять виставку доступною для ширшої аудиторії, включно з тими, хто не може фізично відвідати інші міста.

У межах проєкту пропонується створити тематичний маршрут трьома обласними центрами, який поєднає ратуші з годинниковими вежами. На базі цього передбачається співпраця з туристичними агенціями, що сприятиме зростанню культурного туризму в регіоні.

На базі стаціонарної виставки: «Володарі Часу: Історія годинникових веж України» було розроблено музейно-педагогічну програму. Довгостроковий освітній проєкт для учнів 7-х і 9-х класів включає в себе п'ять уроків на поглиблення знань учнів з історії культури та архітектури України: лекції «Час і влада», творчого конкурсу зі створення макета годинникової вежі, конкурс-ескізу власної ратуші, рольової гри про міське самоврядування та підсумкової екскурсії-квесту «Той час». Така програма сприяє формуванню в учнів міждисциплінарних знань — історичних, мистецтвознавчих та технічних, а також допоможе вихованню шанобливого ставлення до пам'яток архітектури. Також передбачено короткостроковий проєкт музейної педагогіки — музейний конкурс «Володарі часу», спрямований на мотивацію школярів до творчої діяльності, популяризацію теми годинникових веж та поглиблення їхніх знань про культурну спадщину України.

Таким чином, поєднання дослідницької роботи, виставкового проєкту, розроблення туристичних маршрутів і освітніх програм формує комплекс ініціатив, спрямованих на вивчення та популяризацію ратушних годинникових веж. Такий підхід не лише актуалізує їхню історичну цінність, а й робить цю спадщину доступною та привабливою для широкого кола відвідувачів і дослідників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Акт технічного стану пам'ятки культурної спадщини м. Чернівці. URL: <https://procedure.prozorro.sale/api/documents/public/f1ee7916e4e3458eb0baf3fdbf683792> (дата звернення: 08.10.2024)
2. Відділ історії Івано-Франківського краєзнавчого музею. URL: <https://www.ifkm.if.ua/history1.html> (дата звернення: 09.10.2024)
3. Відділ Львівського історичного музею «Музей історії Львова» URL: <https://www.lhm.lviv.ua/location/kamianytsia.html> (дата звернення: 09.10.2024)
4. Відділ «Ратушна вежа» музею Кракова. URL: <https://muzeumkrakowa.pl/ua/branches/ratuszna-vezha> (дата звернення: 09.10.2024)
5. Збірки Львівського історичного музею. URL: <https://www.lhm.lviv.ua/collections.html> (дата звернення: 09.10.2024)
6. Івано-Франківський краєзнавчий музей. URL: <https://www.ifkm.if.ua> (дата звернення: 09.10.2024)
7. Карта №24. План міста Станіславова за 1932 р. // Станіславів на давніх мапах та планах. С. 141
8. Карта №25. План міста Станіславова, 1932/1933 рр. // Станіславів на давніх мапах та планах. С. 149
9. Карта №29. План міста Станіслава (Станіславова) за 1941 р. // Станіславів на давніх мапах та планах. С. 171
10. Карта Туристичний план Станіславова за 1937 р. // Станіславів на давніх мапах та планах. С. 165
11. Львівський історичний музей. URL: <https://www.lhm.lviv.ua/home.html> (дата звернення: 09.10.2024)

12. Музей Кракова. URL: <https://muzeumkrakowa.pl/ua> (дата звернення: 09.10.2024)
13. Охоронний договір на пам'ятку культурної спадщини м. Чернівці. URL: <https://procedure.prozorro.sale/api/documents/public/f1ee7916e4e3458eb0baf3fdbf683792> (дата звернення: 08.10.2024)
14. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2021 року № 1388 «Про затвердження переліку музеїв та заповідників...». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1388-2021-п> (дата звернення: 22.10.2025)
15. 3D-модель Ратуші м. Івано-Франківськ. URL: <https://sketchfab.com/3d-models/f2883c070ace49b29d79768c8c044c72> (дата звернення: 29.10.2025)
16. 3D-модель Ратуші м. Львів. URL: <https://sketchfab.com/3d-models/54-xvxxviii-1928-6fa742cf0f634d589d517508fcf0d4ab> (дата звернення: 29.10.2025)

Література

17. Вербицька П. Музейна комунікація в умовах викликів глобалізації. Львів. 2016. С. 21-24.
18. Безручко О., Анісімова А. Матеріальна культурна спадщина в сучасному аудіовізуальному дискурсі: стародавній Самбір. Київ, 2024.
19. Гаврилів Б., Арсенич П., Процак Р. Літопис Івано-Франківська (Станіслава). Історична хроніка міста з 1662 року / за заг. ред. В. Полек. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1998. 136 с.
20. Денисюк Ж. Музейна комунікація в умовах цифровізації. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. Вип. 3. С. 64-70.
21. Карпов В., Куцаєва Т. Українська історіографія соціології музею. Київ. 2016. С. 25-32.
22. Ключко Ю. Креативність як складова розвитку музейної комунікації. Київ. 2018. С. 276-284.
23. Кравченко В. Ратуша у самоврядному житті громади міста Володимира в кінці XVI століття // Український археографічний щорічник. Київ. 2009. № 13-14. С. 417-456.
24. Красняк О. П., Амонс С.Е. Соціальні комунікації: особливості їх запровадження в період війни. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-35>
25. Кузьменко Н. Магдебурзьке право в містах України: історичний досвід самоврядування в контексті сучасних проблем
26. Куксова А. Історичні та соціокультурні умови створення українських ратуш з годинниковими вежами // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали міжнар. наук. конф. молодих учених, 17–18 квітня 2025 р. У 2 ч. Ч. 1 / За ред. Н. Рябухи та ін. — Харків : ХДАК, 2025. — С. 78-79

27. Курбан О. В. Сучасна комунікація в системі сучасного наукового знання. Інформаційне суспільство. 2009. Вип. 10.
28. Паур І. Основи музейної справи: навч.-метод. посібник для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти спеціальності. Кам'янець Подільський : Видавець Панькова А. С., 2021. 204 с.
29. Передерій І. Г., Білан Н. В. Сучасна музейна комунікація в Україні та світі: стан і перспективи розвитку / Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2018. № 2. С. 72-79.
30. Пламєницька О. Романіка й готика в архітектурі Кам'янця-Подільського // Українська академія мистецтва. 2013. №. 20. С. 146-161
31. Пугач Л. Ю. Соціально-комунікаційні складові комунікативної моделі / Молодий вчений. 2019. № 1. С. 150-156.
32. Рибчинський О. Ринкові площі в композиційно-планувальній структурі історичного міста // Вісн. Нац. ун. Львів. політехніка. 2015. № 816. С. 204-212.
33. Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Музеєзнавство: навч. посіб / К.: Знання. 2008. 428 с.
34. Самоврядування у Кам'янці-Подільському: історія та сучасність: збірник наукових повідомлень за підсумками круглого столу. Кам'янець-Подільський, 2014.
35. Семенова А. В. Музей як соціокультурна складова суспільства. 2011.
36. Слобожан О. Місцеве самоврядування та євро перспективи // Дзеркало тижня. 2013. № 43–44
37. Тітінюк Ю. О. Концепція режисерської діяльності у формуванні музейної експозиції // Вісімнадцяті сумцовські читання: Матеріали наукової конференції «Музей як соціокультурний інститут в умовах інформаційного суспільства». Харків. 2012. С. 35–43.

38. Тітінюк Ю. О. Методика художнього формування сучасної музейної експозиції / Сімнадцяті сумцовські читання: Матеріали наукової конференції «Комунікаційний підхід у музейній справі як відповідь на потреби соціуму». Харків. 2011. С. 19–29.
39. Шляхтіна Л. М. Основи музейної справи: теорія та практика: навч посібник / Вищ. шк.. 2009. 183 с.
40. Яворський Ф., Краєвський А., Чоловський А. Львів давній. Львів : Апріорі, 2017. 256 с.
41. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ : Критика, 2006. 581 с.
42. Яковець І.О. Комунікаційний простір сучасного музею як одна з основних категорій теорії музейної комунікації. Черкаси. 2014. С. 129-133.
43. Burland, J. A Tale of Two Towers: Big Ben and Pisa. Edinburgh, Scotland: Royal Academy of Engineering, 2002.
44. Hamdoun, M. The town hall in contemporary architecture. Krakow, 2004.
45. Frank M. The Evolution Of Tower Clock Movements And Their Design Over The Past 1000 Years, 2013.
46. Kuksova A. The Evolution of Clock Towers Through History: The Case of Ukrainian Town Halls, 2025.
47. Theodosiou E., Dimitrijevic M., Manimanis V. The Astronomical Clock of Prague and the astronomical legacy of Antiquity, 2009

ПЕРЕЛІК ДОДАТКІВ

ДОДАТОК А. Таблиця №1.....	48
ДОДАТОК Б. Таблиця №2.....	55
ДОДАТОК В. Таблиця №3.....	62
ДОДАТОК Г. Логотип виставки «Історія годинникових веж України» («Володарі Часу»)).....	73
ДОДАТОК І. Аналіз розташування ратуш на території України.....	74
ДОДАТОК Д. Порівняння кількості ратуш з кількістю ратуш з годинниковими вежами.....	75
ДОДАТОК Е. Аналіз періоду створення ратуш.....	76
ДОДАТОК Є. Порівняння кількості ратуш з годинниковими вежами за областями.....	77

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця №1

Всесвітня історія : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів / О.В. Гісем, О.О. Мартинюк. — Х. : Ранок, 2024. — 224 с. : іл.

№	Тема	вчитель	засіб викладання матеріалу	музейний працівник	засіб закріплення матеріалу
1.	Виникнення “варварських королівств”. Франкська держава	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
2.	Візантійська імперія	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
3.	Епоха норманів (вікінгів)	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		

4.	Християнська церква в Ранньому Середньовіччі	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
5.	Формування держав Центрально-Східної Європи	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
6.	Арабський халіфат	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
7.	Китай	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
8.	Індія	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
9.	Практичне заняття «Перші середньовічні держави»	робота вчителя	закріплення матеріалу		
10.	Узагальнення за розділом I	робота вчителя	закріплення матеріалу		

11.	Людина в Середньовіччі	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
12.	Середньовічне європейське суспільство	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
13.	Християнська церква	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
14.	Європейське середньовічне місто			робота музейного працівника	проведення лекції «Час і влада»
15.	Французьке королівство	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
16.	Англійське королівство	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
17.	Священна Римська імперія та італійські держави	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		

18.	Розквіт та занепад Візантійської імперії. Імперія турків-сельджуків. Держави Центрально-Східної Європи	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
19.	Хрестові походи на Близький Схід і в Балтію. Початок Реконкісти.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
20.	Китай за часів династії Сун. Імперія Чингісхана	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
21.	Практичне заняття «Наслідки хрестових походів»	робота вчителя	закріплення матеріалу		
22.	Узагальнення за розділом II	робота вчителя	закріплення матеріалу		

23.	Кліматичні зміни. “Чорна смерть”. Велика західна схизма і криза папства	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
24.	Наукові й технічні досягнення середньовіччя. Мода.			робота музейного працівника	проведення конкурсу зі створення макета годинникової вежі
25.	Формування централізованої держави у Франції. Столітня війна	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
26.	Англія та держави Скандинавії. Ганзейський союз міст	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
27.	Італійські держави в XIV – XV ст. Раннє Відродження	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
28.	Утворення Іспанського королівства. Завершення	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		

	Реконкісти. Відкриття португальців				
29.	Священна Римська імперія та держави Центрально-Східної Європи. Гуситський рух	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
30.	Дезінтеграція Золотої Орди. Унезалежнення Московської держави	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
31.	Утворення Османської імперії. Імперія Тамерлана	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
32.	Китай за часів династії Мін. Загибель Делійського султанату. Віджаянагарська імперія	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
33.	Практичне заняття «Кочові імперії»	робота вчителя	закріплення матеріалу		

34.	Узагальнення за розділом III	робота вчителя	закріплення матеріалу		
35.	Здобутки середньовічної Європи			робота музейного працівника	відвідування виставки «Володарі Часу: Історія годинникових веж України», проведення театралізованого квесту «Той час»

Додаток Б

Таблиця №2

Історія України : підруч. для 7 класу закл. загал. серед. освіти / А. А. Галімов, О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. — Х. : Вид-во «Ранок», 2024

№	Тема	вчитель	засіб викладання матеріалу	робота музейного працівника	засіб закріплення матеріалу
1.	Вступ. Середні віки на теренах України	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
2.	Слов'янство у V-VII ст.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
3.	Слов'янські племена на теренах України та їхні сусіди	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
4.	Утворення Київської держави. Русь.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		

5.	Русь за князювання Ольги та Святослава.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
6.	Суспільно-політичний устрій і господарське життя ранньої Русі.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
7.	Практичне заняття №1: Виникнення і становлення Русі	робота вчителя	закріплення матеріалу		
8.	Урок узагальнення. Тематична контрольна робота №1	робота вчителя	закріплення матеріалу		
9.	Русь за правління князя Володимира Великого.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
10.	Русь за правління князя Ярослава Мудрого.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		

11.	Русь у 1054-1132 рр.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
12.	Суспільний і політичний устрій Русі. Господарське життя.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
13.	Культура Русі XI-XII ст.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
14.	Практичне заняття №2: Русь наприкінці X – у першій половині XI ст	робота вчителя	закріплення матеріалу		
15.	Урок узагальнення. Тематична контрольна робота №2	робота вчителя	закріплення матеріалу		
16.	Політичне дроблення Русі. Розвиток Київського, Чернігівського і	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		

	Переяславського князівств.				
17.	Розвиток Галицького і Волинського князівств.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
18.	Руські князі та половці. Об'єднання Галицького і Волинського князівств. Візантійські володіння в Криму.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
19.	Практичне заняття №3: Русь наприкінці XI – першій половині XIII ст.	робота вчителя	закріплення матеріалу		
20.	Урок узагальнення. Тематична контрольна робота №3	робота вчителя	закріплення матеріалу		
21.	Створення Королівства Руського.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		

22.	Походи монголів на Русь. Підпорядкування руських земель Золотій Орді.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
23.	Королівство Руське за наступників короля Данила	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
24.	Культура Галицько- Волинського князівства (Королівства Руського)	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
25.	Практичне заняття №4: Галицько-Волинська державна (Королівство Руське)	робота вчителя	закріплення матеріалу		
26.	Тематична контрольна робота №4	робота вчителя	закріплення матеріалу		
27.	Інкорпорація руських князівств до складу Великого князівства	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		

	Литовського та Королівства Польського.				
28.	Кревська унія 1385 р. та українські землі. Опір руських князівств процесам централізації влади.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
29.	Генуезькі колонії. Держава Феодоро в Криму. Утворення Кримського ханства.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
30.	Соціальна структура населення на теренах України в XIV-XV ст.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
31.	Сільське господарство, ремесла і торгівля. Міське життя і Магдебурзьке право.			робота музейного працівника	проведення рольової гри

32.	Культура українських земель XIV-XV ст.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
33.	Практичне заняття №5: Руські землі в складі сусідніх держав XIV–XV ст. Кримське ханство	робота вчителя	закріплення матеріалу		
34.	Урок узагальнення. Тематична контрольна робота №5	робота вчителя	закріплення матеріалу		
35	Історія Русі в контексті історії середніх віків.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		

Додаток В

Таблиця №3

Історія України : підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закладів / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. — Харків : Вид-во «Ранок», 2017. — 288 с. : іл.

№	Тема	вчитель	засіб викладання матеріалу	музейний працівник	засіб закріплення матеріалу
1.	Вступ до історії України кінця XVIII – початку XX ст.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
2.	Наддніпрянська Україна у складі Російської імперії	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
3.	Наддніпрянська Україна в системі міжнародних відносин	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		

4.	Соціально-економічний розвиток Наддніпрянської України	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
5.	Початок Українського національного відродження	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
6.	Російський та польський визвольні рухи. Соціальні протести	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
7.	Практичне заняття №1. Програмні документи Кирило-Мефодіївського братства. Т. Шевченко та український національний рух	робота вчителя	закріплення матеріалу		
8.	Узагальнення. Тематичний контроль.	робота вчителя	закріплення матеріалу		

9.	Західноукраїнські землі у складі Австрійської імперії	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
10.	Початок українського національного відродження	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
11.	Європейська революція 1848-1849 рр. на західноукраїнських землях	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
12.	Практичне заняття №2. Альманах «Русалка Дністровая». Галицько-руська матиця	робота вчителя	закріплення матеріалу		
13.	Узагальнення. Тематичний контроль.	робота вчителя	закріплення матеріалу		

14.	Умови розвитку культури на українських землях. Освіта та література	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
15.	Розвиток науки	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
16.	Театр та музика	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
17.	Образотворче мистецтво та архітектура			робота музейного працівника	проведення конкурсу на створення ескізу власної ратуші з годинниковою вежею
18.	Практичне заняття №3. Повсякденне життя.	робота вчителя	закріплення матеріалу		
19.	Узагальнення. Тематичний контроль.	робота вчителя	закріплення матеріалу		

20.	Наддніпрянська Україна в системі міжнародних відносин	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
21.	Початок реформ. Ліквідація кріпацтва	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
22.	Реформи в Російській імперії та Україна	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
23.	Особливості модернізації промисловості та сільського господарства	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
24.	Життя в пореформену добу в місті та селі	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
25.	Український національний рух наприкінці 50-х – у 60-х рр. XIX ст.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		

26.	Український національний рух наприкінці 60-х – у 90-х рр. XIX ст.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
27.	Національне відродження кримських татар. Соціал-демократичний та земський рухи	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
28.	Практичне заняття №4. Культурницький етап національного відродження на українських землях у складі Російської імперії.	робота вчителя	закріплення матеріалу		
29.	Узагальнення.	робота вчителя	закріплення матеріалу		
30.	Тематичний контроль.	робота вчителя	закріплення матеріалу		

31.	Соціально-економічний розвиток західноукраїнських земель у другій половині XIX ст.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
32.	Суспільно-політичне життя на західноукраїнських землях у 60-80-ті рр. XIX ст.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
33.	Суспільно-політичне життя на західноукраїнських землях у 60-80-ті рр. XIX ст.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
34.	Радикальний рух у Галичині. Національно-визвольний рух на Буковині та Закарпатті	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		

35.	Практичне заняття №5. Особливості культурницького та політичного етапів національного відродження на західноукраїнських землях.	робота вчителя	закріплення матеріалу		
36.	Узагальнення. Тематичний контроль.	робота вчителя	закріплення матеріалу		
37.	Соціально-економічний розвиток українських земель у складі Російської імперії	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
38.	Суспільно-політичне життя в Наддніпрянській Україні	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		

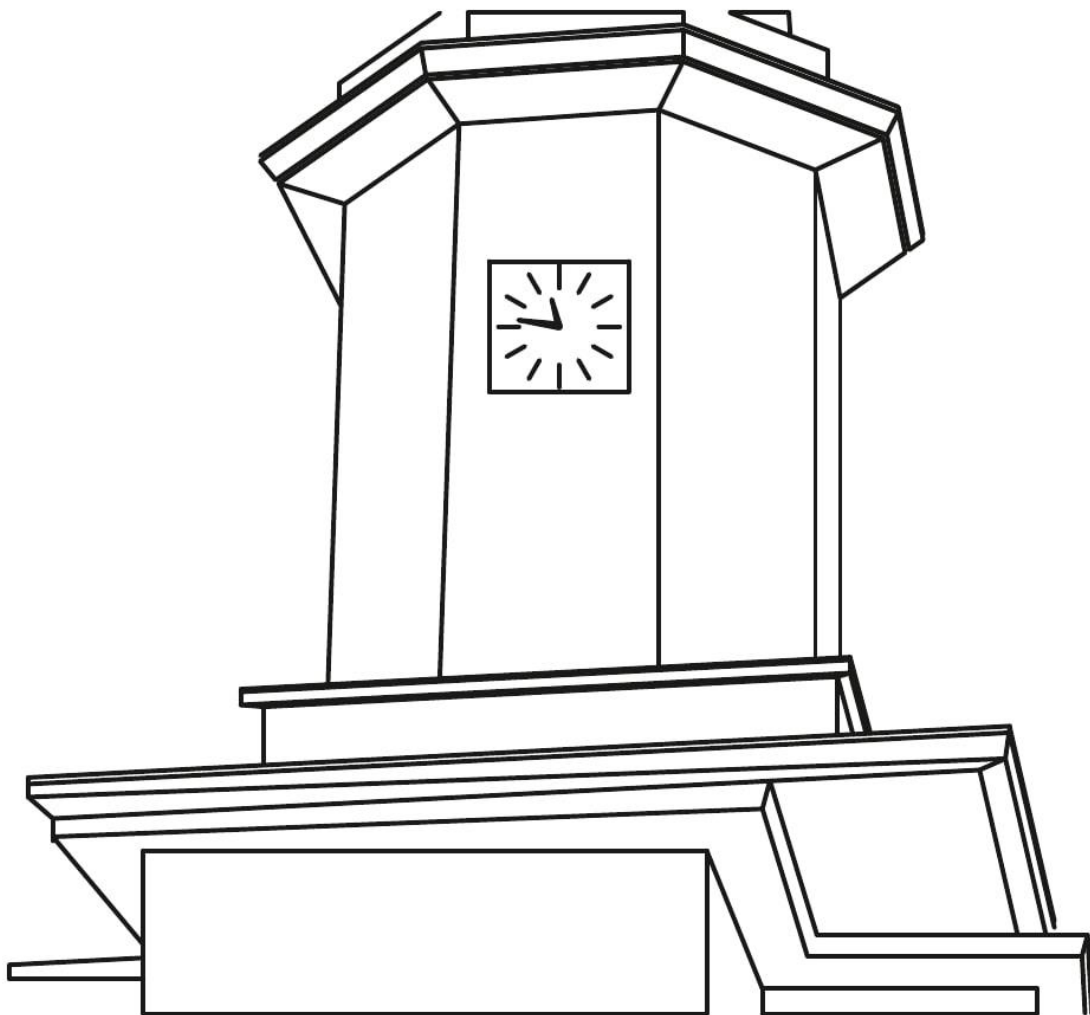
39.	Події революції 1905-1907 рр. на українських землях	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
40.	Наддніпрянська Україна у 1907-1914 рр.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
41.	Практичне заняття №6. Ідеї автономії та самостійності в програмах українських політичних партій.	робота вчителя	закріплення матеріалу		
42.	Соціально-економічний розвиток західноукраїнських земель на початку XX ст.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
43.	Суспільно-політичне життя на західноукраїнських землях на початку XX ст.	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		

44.	Практичне заняття №7. Вплив греко-католицької церкви на піднесення національної свідомості в західноукраїнських землях.	робота вчителя	закріплення матеріалу		
45.	Узагальнення.	робота вчителя	закріплення матеріалу		
46.	Тематичний контроль.	робота вчителя	закріплення матеріалу		
47.	Розвиток освіти	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
48.	Розвиток науки	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
49.	Українська література, театр та музика	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		

50.	Образотворче мистецтво та архітектура	робота вчителя	теоретичний виклад матеріалу		
51.	Практичне заняття №8. Традиції та побут української сім'ї.	робота вчителя	закріплення матеріалу		
52.	Узагальнення. Тематичний контроль.	робота вчителя	закріплення матеріалу		

Додаток Г

Логотип виставки «Історія годинникових веж України» («Володарі Часу»)

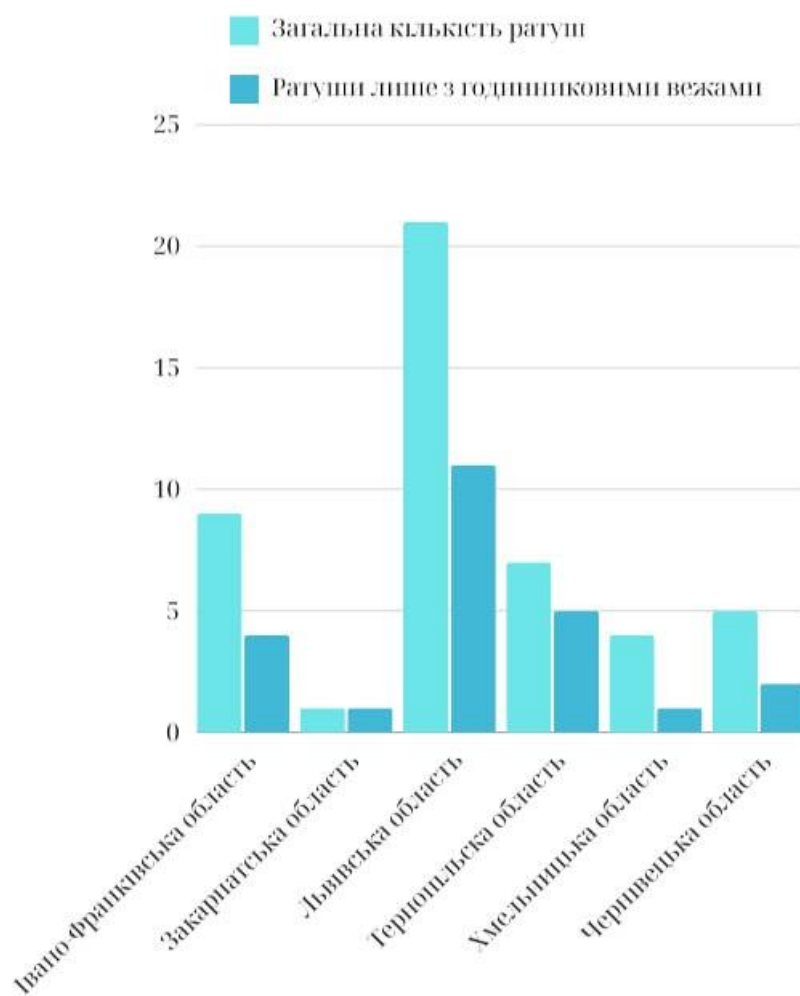

Додаток Г

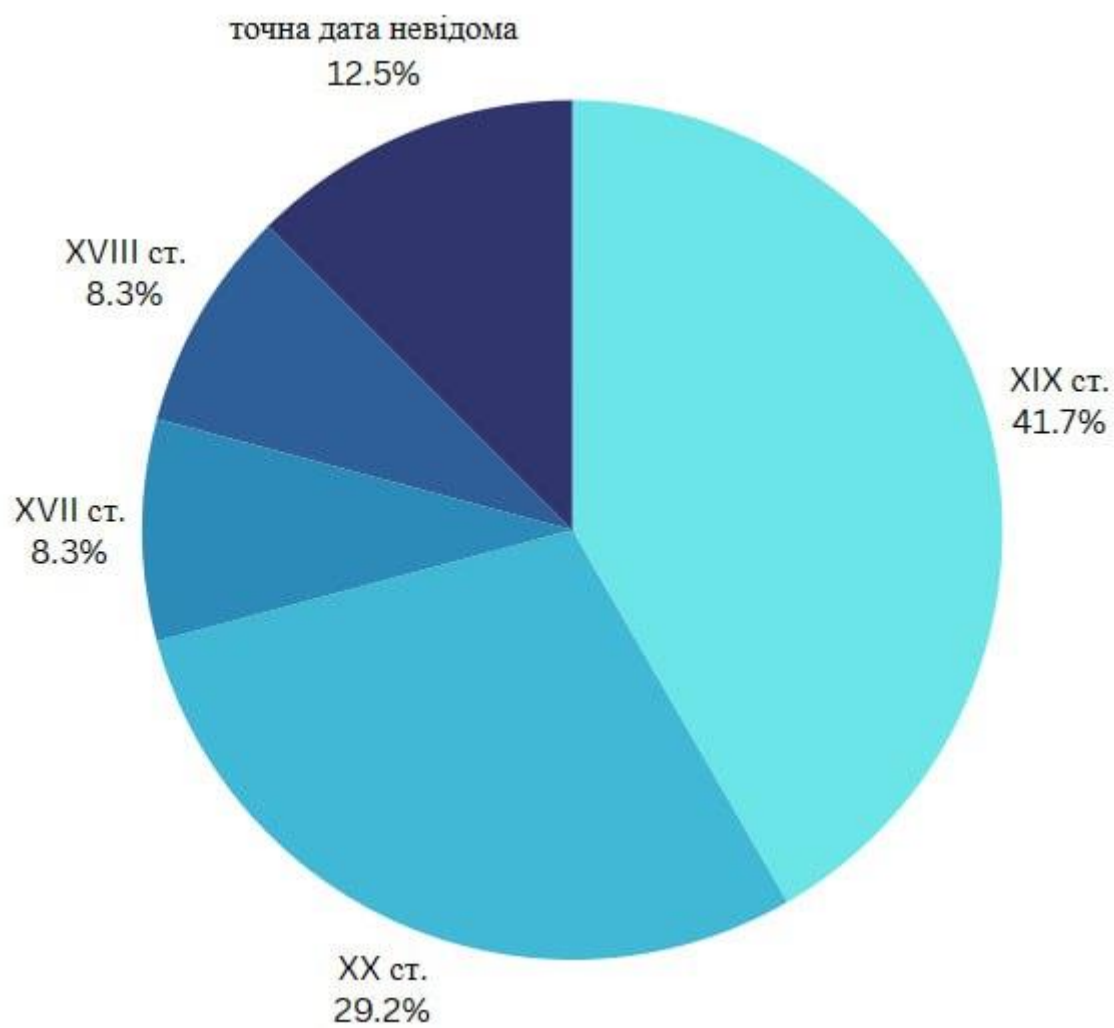
Аналіз територіального розташування ратуш на території України

Додаток Д

Порівняння кількості ратуш з кількістю ратуш з годинниковими вежами

Додаток Е

Аналіз періоду створення ратуш з годинниковими вежами

Додаток Є

Порівняння кількості ратуш з годинниковими вежами за областями

